

ГАРАНТІЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСІНАХ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

SECURITY GUARANTEES IN MODERN INTERNATIONAL RELATIONS: THEORETICAL APPROACHES AND UKRAINIAN PRACTICE

Швечикова-Плавська Я.П.,

orcid.org/0009-0003-5595-221X

кандидат політичних наук,

асистент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті здійснено комплексний теоретико-аналітичний розгляд гарантій безпеки як феномену сучасних міжнародних відносин в умовах трансформації глобального та регіонального безпекового середовища. Метою дослідження є осмислення сутності, механізмів і обмежень міжнародних гарантій безпеки, а також оцінка релевантності існуючих концепцій і моделей для України з урахуванням досвіду російсько-української війни. Методологічну основу роботи становлять підходи політичного реалізму, ліберального інституціоналізму та конструктивізму, що дає змогу проаналізувати гарантії безпеки як похідні від балансу сил, інституційного дизайну та інтерсуб'єктивних уявлень про зобов'язання і довіру.

У статті показано, що гарантії безпеки не є універсальним або автоматично дієвим інструментом міжнародної політики, а їх ефективність визначається сукупністю чинників, зокрема збігом інтересів між гарантом і державою-бенефіціаром, матеріальними спроможностями гаранта, політичною волею, репутацією та ступенем інституціоналізації зобов'язань. Особливу увагу приділено еволюції гарантій безпеки від класичних союзницьких моделей до багаторівневих і мережевих форматів співпраці, які набувають дедалі більшого значення у XXI столітті.

На прикладі України проаналізовано обмеження політичних гарантій, не підкріплених юридичними та інституційними механізмами, що особливо наочно проявилось у контексті Будапештського меморандуму. Обґрунтовано, що в умовах триваючої війни та трансформації міжнародної системи безпеки найбільш реалістичним підходом для України є поєднання зовнішньої підтримки з розвитком власної оборонної, економічної та інституційної спроможності. Зроблено висновок, що стійка модель гарантій безпеки для України має формуватися як багатовимірна система, у якій зовнішні зобов'язання доповнюються внутрішніми ресурсами та здатністю держави до самостійного стримування агресії.

Ключові слова: гарантії безпеки, Будапештський меморандум, колективна оборона, мережеві формати, стратегічні інтереси.

The article provides a comprehensive theoretical and analytical examination of security guarantees as a phenomenon of contemporary international relations amid the transformation of the global and regional security environment. The purpose of the study is to conceptualize the essence, mechanisms, and limitations of international security guarantees, as well as to assess the relevance of existing concepts and models for Ukraine in light of the experience of the Russo-Ukrainian war. The methodological foundation of the work is based on the approaches of political realism, liberal institutionalism, and constructivism, which enables an analysis of security guarantees as derivatives of the balance of power, institutional design, and intersubjective understandings of commitments and trust.

The article demonstrates that security guarantees are not a universal or automatically effective instrument of international politics; their effectiveness is determined by a combination of factors, including the alignment of strategic interests between the guarantor and the beneficiary state, the material capabilities of the guarantor, political will, reputation, and the degree of institutionalization of commitments. Particular attention is given to the evolution of security guarantees from classical alliance models to multilevel and networked formats of cooperation, which are gaining increasing importance in the 21st century.

Using the case of Ukraine, the limitations of political guarantees not backed by legal and institutional mechanisms are analyzed, a limitation that became particularly evident in the context of the Budapest Memorandum. It is argued that, under conditions of ongoing war and the transformation of the international security system, the most realistic approach for Ukraine is to combine external support with the development of its own defense, economic, and institutional capabilities. The conclusion is drawn that a sustainable model of security guarantees for Ukraine should be formed as a multidimensional system in which external commitments are complemented by internal resources and the state's capacity for independent deterrence of aggression.

Key words: security guarantees, Budapest Memorandum, collective defense, networked formats, strategic interests.

Проблематика гарантій безпеки є однією з ключових у дослідженнях міжнародних відносин, оскільки питання виживання та захищеності держави формує основу її зовнішньополітичної поведінки. Традиційно гарантії безпеки розглядаються як система міжнародних зобов'язань, що покликана забезпечити державі захист від зовнішніх загроз шляхом створення умов, у яких потенційна агресія стає надто дорогою або безперспективною. Проте у XXI столітті класичні моделі гарантування безпеки опинилися під тиском нових глобальних процесів: фрагментації міжнародного порядку, зростання ролі ядерних держав, появи гібридних форм агресії, ерозії механізмів колективної безпеки та зниження ефективності міжнародних інститутів.

Особливої гостроти ця проблема набуває у контексті триваючої агресії Російської Федерації проти України. Досвід України демонструє, що формальні політичні чи юридичні зобов'язання, зокрема такі як Будапештський меморандум, не є достатнім інструментом для стримування агресора, якщо вони не підкріплені реальними механізмами примусу чи захисту. Таким чином постає питання, наскільки у сучасному міжнародному середовищі взагалі можливі дієві гарантії безпеки та які інструменти можуть їх забезпечити.

Паралельно змінюється й глобальна архітектура безпеки: Сполучені Штати, які традиційно виступали головним гарантом стабільності міжнародної системи та центральною опорою НАТО, коригують свою зовнішню політику, переходячи від універсалістського підходу до вибіркової участі у міжнародних зобов'язаннях. Це прямо впливає на ефективність механізмів колективної безпеки та змінює баланс сил усередині Альянсу.

Для України питання гарантій безпеки має не лише теоретичне, а й фундаментальне практичне значення, адже від ефективної моделі залежить виживання держави та її довгострокова стійкість.

Мета і завдання статті – усунути наявну теоретичну невизначеність щодо природи та ефективності гарантій безпеки в умовах трансформації сучасного міжнародного порядку та запропонувати авторське бачення можливостей і обмежень застосування таких механізмів щодо України. У роботі акцентується увага на співвідношенні зовнішніх гарантій та внутрішньої оборонної спроможності держави, а також на впливі зміни зовнішньополітичного курсу США й внутрішньої гетерогенності НАТО на дієвість колективних механізмів безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою статті. Проблематика гарантій безпеки у сучасних міжнародних відносинах привертає значну увагу дослідників, особливо у контексті трансформації глобальної безпекової архітектури та зміни поведінки ключових держав. Класичні

праці С. Уолта [1], Дж. Міршаймера [2] та Р. Джервіса [3], попри давнішу дату публікації, залишаються концептуально значущими для сучасних досліджень, оскільки формують методологічну основу аналізу стратегічної довіри, репутації та поведінки держав у кризових ситуаціях. Переосмислення цих понять у новітніх умовах запропоновано у роботі Р. Джервіса, К. Ярґі-Майло та Д. Каслера, де автори аргументують необхідність відходу від традиційного тлумачення репутації як сталої змінної у міжнародній політиці [4]. Також увагу їхнім концепціями приділяється і в роботах відчизняних дослідників, наприклад Миколи Капітоненка [5].

У великій мірі проблематика гарантій безпеки пов'язана з теорією альянсів і союзів. Важливий внесок у сучасне розуміння природи гарантій безпеки становить емпіричне дослідження Б. Дж. Кенне, опубліковане у журналі *International Organization* у 2018 р., присвячене ролі угод про оборонну співпрацю у формуванні глобалізованої мережі безпеки. На основі масштабного масиву даних автор демонструє, що оборонні угоди, на відміну від формальних союзів, створюють розгалужені та багаторівневі зв'язки між державами, які фактично функціонують як мережеві гарантії безпеки [6].

Питання гарантій безпеки в сучасному дискурсі часто асоціюється з українським кейсом. Важливе місце цій проблемі надано в колективній праці *Theoretical and Practical Explorations of Policy Agendas for Peace in Ukraine (2025)* [7], що пропонує міждисциплінарне бачення умов припинення та врегулювання російсько-української війни. У межах цього теоретичного комплексу значну увагу приділено саме механізмам безпеки, включно з гарантіями, механізмами стримування та можливими формами геополітичного врівноваження. Автори наголошують, що будь-яка модель сталого миру потребує чітко визначених та багаторівневих безпекових похідних – від зовнішніх гарантій до внутрішніх інституційних засобів забезпечення спроможності. Монографія демонструє тенденцію сучасної науки до поєднання структурних і нормативних підходів у розумінні гарантій безпеки, що робить її одним із концептуально ключових джерел для дослідження еволюції цього феномена в міжнародних відносинах.

Вагомий внесок у формування сучасного розуміння гарантій безпеки як складного міжнародно-політичного явища зробили дослідники провідних академічних шкіл Заходу. Теоретичні засади вивчення надійності союзів, довіри між державами та механізмів гарантування безпеки заклали класичні праці Гленна Снайдера [8], та Кеннета Уолца [9], які досліджували баланс сил, логіку стримування та проблему «entrapment vs. abandonment» у союзницьких відносинах. У нео-

реалістичній і неоліберальній парадигмах важливими залишаються роботи Роберта Кеогейна, Джозефа Найя [10] та Мансура Олсона [11], які показали роль інституцій і взаємозалежності у формуванні більш стійких та передбачуваних систем безпеки. Значущими для сучасного дискурсу є також дослідження Александра Вендта [12], Катерини Талмі [13], Марти Фіннемор [14], Девіда Лейка [15] та Дебори Ларсон [16], які аналізують соціальні, психологічні та ідентифікаційні аспекти гарантій безпеки, включно з питаннями репутації, довіри й сприйняття зобов'язань. Ці праці формують фундамент сучасного наукового осмислення гарантій безпеки, демонструючи багатовимірність цього феномену – від структурних обмежень міжнародної системи до ролі норм, очікувань та інтерпретативних практик у відносинах між державами.

В решті грантаї безпеки для України наразі досліджують українські колеги, серед яких Григорій Перепелиця [16], Олексій Мельник [17], Микола Белесков [18], Лариса Радовецька [19] та Дмитро Шеренговський, який очолює проєкт Центру Дністрянського (УКУ) під назвою “Безпекові угоди України” та ін.

Виклад основного матеріалу. Гарантії безпеки є складним феноменом сучасних міжнародних відносин, що функціонує на перетині політичних, правових, військових та психологічних механізмів взаємодії держав. У широкому розумінні гарантії безпеки передбачають зобов'язання одного або кількох суб'єктів міжнародної системи вжити визначених дій у разі виникнення загрози або акту агресії щодо іншої держави. Проте з теоретичної точки зору гарантії не є однорідним явищем: вони формуються і діють у межах певних концептуальних рамок, які визначають і їхню ефективність, і можливі межі застосування.

У традиції політичного реалізму гарантії безпеки розглядаються як похідні від структури міжнародної системи та розподілу сил. Держави надають гарантії тоді, коли це відповідає їхнім стратегічним інтересам та посилює їхню власну безпеку, а не через бажання підтримувати стабільність як таку. Класичні праці Г. Снайдера [8, 15-25], С. Уолта [1, 25-35] та Дж. Міршаймера [2, 200-220.] підкреслюють, що гарантії є інструментами балансування та стримування і ніколи не існують поза логікою інтересів гаранта. Зокрема, дилеми «entrapment» та «abandonment» демонструють внутрішню напруженість будь-якої гарантії: гарант ризикує або бути втягнутим у небажаний конфлікт, або підважити свою репутацію, якщо ухилиться від виконання зобов'язань.

Ліберально-інституціоналістський підхід розглядає гарантії крізь призму інституційного дизайну, режимів та норм, що знижують невизначеність у поведінці держав. Роботи Р. Кохейна

та Дж. Найя [10, 81-87] показують, що гарантії можуть бути більш надійними, якщо вони вбудовані у формальні інститути, які забезпечують прозорість, передбачуваність і сталість взаємодії. Підтримання гарантій таким чином ґрунтується не лише на силі гаранта, а й на здатності інституцій забезпечувати обмеження щодо порушення взятих зобов'язань.

Конструктивістська школа підкреслює роль ідентичності, довіри та спільних норм у підтриманні гарантій. З позицій А. Вендта [12, 298-313.], гарантії ефективні тоді, коли держави сприймають одна одну як суб'єктів, з якими вони поділяють певні уявлення про порядок, легітимність та взаємні очікування. Таким чином, гарантії не є лише юридичними чи військовими домовленостями, а інтерсуб'єктивними конструктами, що здобувають силу через норми та колективні уявлення.

Сучасні емпіричні дослідження, такі як робота Б. Дж. Кінне [6], демонструють, що гарантії дедалі більше набирають мережевого характеру. Функція гарантування безпеки у XXI столітті розподіляється між великою кількістю держав, інституцій та організацій, що формують складні мережі військово-політичної взаємодії. У таких мережах гарантії безпеки можуть виникати навіть без формальної союзницької інституалізації, а завдяки регулярній оборонній кооперації, військовим угодам та консультаціям.

Такі розбіжності у трактуванні гарантій безпеки пов'язані в першу чергу з високим рівнем залежності їхньої природи від середовища, від умов міжнародної системи. Дане явище в часи Холодної війни, в 1990-ті та зараз має різні визначення та відмінне значення для акторів.

Після Другої світової війни гарантії безпеки стали ключовим елементом міжнародної політики, особливо у структурі біполярної системи. Створення НАТО, ОВД та інших військових союзів ґрунтувалося на принципі колективної оборони, який відображає намагання держав мінімізувати ризик агресії шляхом об'єднання потенціалу. Гарантії безпеки в цій системі мали чітку юридичну структуру та політичний зміст, оскільки агресія проти одного союзника вважалася агресією проти всіх.

Однак трансформація міжнародного порядку після розпаду СРСР спричинила зміну ролі гарантій безпеки. Однополярність після 1991 року зменшила потребу у жорстких союзах, натомість посиливши роль неформальних та політичних гарантій. У цей період значення набувають багатосторонні механізми, такі як ОБСЄ, миротворчі операції ООН та міжнародні режими контролю над озброєннями.

В умовах наростання багатополярності у XXI столітті гарантії безпеки знову повертаються у фокус досліджень, але вже у новій формі. Поси-

лення Китаю, ревізіонізм Росії, стратегічний перехід США до вибіркової участі у глобальних процесах – усе це формує нові конфігурації безпеки, де гарантії стають фрагментованими, ситуаційними та багаторівневими.

Тут особливої ваги набуває тенденція до мережових гарантій, у яких окремі держави поєднують двосторонні, регіональні та глобальні інструменти безпеки. Такі гарантії можуть включати: політичні запевнення, оборонні угоди про співпрацю, постачання озброєнь, участь у навчаннях, створення спільних командних структур. Цей підхід дає можливість гнучко адаптувати гарантії до конкретних регіональних умов, але водночас він ускладнює передбачення поведінки гаранта у кризовій ситуації.

В свою чергу ефективність гарантій безпеки не є сталою величиною і залежить від сукупності політичних, структурних та інституційних чинників, які формуються у конкретному міжнародному контексті. Насамперед вирішальне значення має ступінь збігу стратегічних інтересів між державою-гарантом і державою-бенефіціаром. Гарантії безпеки мають реальний зміст лише тоді, коли їх виконання прямо або опосередковано відповідає національним інтересам гаранта. У ситуаціях, коли зобов'язання з надання гарантій вступають у суперечність із базовими стратегічними пріоритетами держави-гаранта, такі гарантії набувають декларативного характеру та втрачають стримувальний потенціал [20].

Не менш важливим чинником є матеріальні спроможності держави, яка виступає гарантом. Здатність виконати безпекові зобов'язання визначається не лише формальними заявами, а передусім наявністю достатнього військового, економічного та технологічного потенціалу. Держава, що не володіє необхідними ресурсами для проєкції сили, підтримки тривалих операцій або забезпечення логістики, навіть за наявності політичної волі не спроможна забезпечити надійність гарантій безпеки. У цьому сенсі матеріальна база гаранта є ключовою передумовою перетворення формальних зобов'язань на дієвий інструмент стримування [21].

Ефективність гарантій безпеки значною мірою визначається політичною волею держави-гаранта, її внутрішньополітичною стабільністю та інституційною спроможністю виконувати взяті зобов'язання. Рішення щодо реалізації гарантій ухвалюються в межах конкретних політичних систем і залежать від позицій політичних еліт, суспільної підтримки та характеру політичних процесів, що особливо актуально для демократичних держав, де зміна урядів може впливати на послідовність зовнішньополітичного курсу. [20]

Важливим чинником також є репутація гаранта та його попередній досвід дотримання міжна-

родних зобов'язань, оскільки саме історична практика формує сприйняття надійності гарантій незалежно від їх юридичного оформлення. Водночас високий рівень інституціоналізації гарантій, зокрема їх інтеграція у формальні механізми колективної безпеки, підвищує їхній стримувальний потенціал завдяки наявності чітких процедур ухвалення рішень, розподілу відповідальності та координації дій між учасниками.

У сукупності ці чинники свідчать, що гарантії безпеки є результатом взаємодії політичних, інституційних і репутаційних параметрів, а не лише формально-правових зобов'язань.

Висновки. Україна є показовим кейсом, що наочно демонструє складність застосування моделей гарантій безпеки поза межами формалізованих союзницьких структур. Досвід Будапештського меморандуму 1994 року, який передбачав політичні запевнення з боку трьох ядерних держав, але не містив ані механізмів примусу, ані зобов'язань у сфері колективної оборони, засвідчив обмеженість гарантій, позбавлених юридичної сили та інституційної підтримки [22]. Цей приклад підтверджує загальний висновок теорії міжнародних відносин про те, що безпекові гарантії, які не спираються на чітко визначені механізми реалізації, мають радше декларативний, ніж стримувальний характер.

Актуалізація дискусії щодо гарантій безпеки для України після 2022 року виявила низку глибоких структурних проблем, пов'язаних із трансформацією міжнародної системи безпеки. Насамперед ідеться про обмеження класичної моделі гарантування через вступ до НАТО, яка, попри свою формальну ефективність, супроводжується серйозними політичними та стратегічними викликами. Внутрішня неоднорідність Альянсу, відмінності у сприйнятті загроз між його членами та визначальна роль позиції Сполучених Штатів суттєво ускладнюють формування консенсусу щодо поширення механізмів колективної оборони на державу, що перебуває у стані війни. Крім того, за умов триваючого збройного протистояння реалізація зобов'язань у межах статті 5 Вашингтонського договору потенційно сприймається як ризик прямого військового зіткнення з ядерною державою, що додатково знижує готовність окремих союзників до прийняття жорстких безпекових рішень [23].

У такому контексті дедалі більшої ваги набувають альтернативні, багаторівневі та мережеві формати гарантування безпеки, які не замінюють класичні союзницькі механізми, але здатні частково компенсувати їхні обмеження. Йдеться про поєднання двосторонніх угод зі стратегічними партнерами, участь у програмах довгострокового зміцнення обороноздатності, інституціоналізовані зобов'язання щодо постачання озброєнь

і поступову інтеграцію України у західну систему військово-політичної кооперації. Такі підходи формують більш гнучку модель безпеки, в якій стримувальний ефект забезпечується не єдиною формальною гарантією, а сукупністю взаємопов'язаних інструментів і практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Walt S. M. *The Origins of Alliances*. Ithaca ; London : Cornell University Press, 1987. 336 p. (Cornell Studies in Security Affairs).
2. Mearsheimer J. J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York ; London : W. W. Norton & Company, 2001. 555 p.
3. Jervis R. *Perception and Misperception in International Politics* / R. Jervis. Princeton : Princeton University Press, 1976. – 445 p.
4. Jervis R., Yarhi-Milo K., Casler D. Redefining the Debate Over Reputation and Credibility in International Security: Promises and Limits of New Scholarship. *World Politics*. 2021. Vol. 73, No. 1. P. 167–203. DOI: 10.1017/S0043887120000246.
5. Капітоненко М. Теорія та практичні механізми гарантій безпеки. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2025. Вип. 164, № 1. С. 30–37. DOI: <https://doi.org/10.17721/apmv.2025.164.1.30-37>. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3979/3726> (дата звернення: 20.01.2026).
6. Kinne B. J. Defense Cooperation Agreements and the Emergence of a Global Security Network. *International Organization*. 2018. Vol. 72, No. 4. P. 799–837. DOI: 10.1017/S0020818318000279.
7. Shinoda H. *The Impacts of the Russo-Ukrainian War: Theoretical and Practical Explorations of Policy Agendas for Peace in Ukraine* / ed. by H. Shinoda, P. Fedorchenko-Kutuyev. Singapore : Springer, 2025. (SpringerBriefs in International Relations). DOI: 10.1007/978-981-96-2295-5. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-981-96-2295-5> (дата звернення: 22.01.2026).
8. Snyder G. H. *Alliance Politics* / G. H. Snyder. – Ithaca ; London : Cornell University Press, 1997. – 448 p.
9. Waltz K. N. *Theory of International Politics*. Reading, Mass. : Addison-Wesley, 1979. 251 p.
10. Keohane R. O., Nye J. S. *Power and Interdependence*. 4th ed. New York : Pearson, 2012. 368 p.
11. Olson M. *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1965. 176 p.
12. Wendt A. *Social Theory of International Politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 429 p. DOI: 10.1017/CBO9780511612183.
13. Talmi K. *Reputation and International Politics*. Princeton : Princeton University Press, 2005. – 248 p.
14. Finnemore M. *National Interests in International Society*. Ithaca : Cornell University Press, 1996. – 154 p.
15. Lake D. A. *Hierarchy in International Relations*. Ithaca : Cornell University Press, 2009. – 248 p.
16. Перепелиця Г. М. Гарантії безпеки для України в умовах трансформації міжнародного порядку: теоретичні підходи та практичні перспективи. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2025. Вип. 2 (66). С. 45–62.
17. Мельник О. Ядерний чинник у російсько-українській війні, гарантії безпеки України та глобальна безпека. Разумков центр. 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/yadernyi-chynnyk-u-rosiiskoukrainskii-viini-garantii-bezpeky-ukraini-ta-globalna-bezpeka> (дата звернення: 22.01.2026).
18. Bielieskov M. Any Serious Ukraine Peace Plan Must Address Putin's Imperial Ambitions. Atlantic Council. 2024. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/any-serious-ukraine-peace-plan-must-address-putins-imperial-ambitions/> (дата звернення: 22.02.2026).
19. Радовецька Л. В. Гарантії безпеки для України: невивчені уроки Будапештського меморандуму. ResearchGate. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/387331679_Guarantees_of_security_for_Ukraine_unlearned_lessons_of_the_Budapest_Memorandum (дата звернення: 23.01.2026).
20. Lee D. Y. Strategies of Extended Deterrence: How States Provide the Security Umbrella. *Security Studies*. 2021. Vol. 30, No. 5. P. 761–796. DOI: 10.1080/09636412.2021.2010887.
21. Lonsdale D. J. *Extended Deterrence: Back to the Future* / D. J. Lonsdale // Information Series / National Institute for Public Policy. – 2022. – No. 541. – 12 p.
22. Weisiger A., Yarhi-Milo K. Revisiting Reputation: How Past Actions Matter in International Politics. *International Organization*. 2015. Vol. 69, No. 2. P. 473–495. DOI: 10.1017/S002081831500004X.
23. International Crisis Group. *High Stakes Promises: The Challenge of Security Guarantees for Ukraine*. 2025. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/ukraine-russia-internal-united-states/high-stakes-promises-challenge-security-guarantees-ukraine> (дата звернення: 27.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.03.2026